

provadzhennia na dosudovykh stadiiakh kryminalnogo protsesu: avtoref. dys. kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.09. Nats. un-t «Odeska yurydychna akademiia». Odesa, 2012. 20 s.

22. Шило О.Г. Теоретичні основи та практика реалізації конституційного права людини і громадянина на судовий захист у досудовому провадженні в кримінальному процесі України : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. Харків, 2011. 479 с.; Shylo O.H. Teoretychni osnovy ta praktyka realizatsii konstytutsiinoho prava liudyny i hromadianyna na sudovyi zakhyst u dosudovomu provadzhenni v kryminalnomu protsesi Ukrainy : dys. d-ra yuryd. nauk : 12.00.09 / Nats. un-t «Iuryd. akad. Ukrainy im. Ya. Mudroho. Kharkiv, 2011. 479 s.

23. Полюхович О.І. Судовий контроль при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. І. Полюхович ; кер. роботи О. Г. Шило ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 231 с.; Poliukhovych O.I. Sudovyi kontrol pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii : dys. kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / O. I. Poliukhovych ; ker. roboty O. H. Shylo ; Nats. yuryd. un-t im. Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 2017. 231 s.

24. Рішення Конституційного Суду України від 30.06.2009 № 16-рп/2009. Справа № 1-17/2009. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/16-rp/2009.doc> (дата звернення: 11.11.2019); Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 30.06.2009 № 16-rp/2009. Sprava № 1-17/2009. URL: <http://ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/16-rp/2009.doc> (data zvernennia: 11.11.2019).

O. Lisovyi

THE CONCEPT AND ESSENCE OF JUDICIAL CONTROL WHEN CARRYING OUT THE INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS RELATED TO THE USE OF TECHNICAL MEANS

The article deals with the essence of judicial control when conducting unspoken investigative (search) actions related to the use of technical means. Through the prism of such important functions of the court as the consideration of appeals against decisions, actions (inaction) of officials and pre-trial investigation bodies, granting procedural permits related to the justified restriction of citizens' rights, the key features of the category "judicial control" have been identified. The related set of criminal procedural definitions provides the author's definition of judicial control in conducting unspoken investigative (investigative) actions related to the use of technical means.

Keywords: *criminal proceedings, unspoken investigators (investigative actions), investigating judge, court, judicial control, technical means.*

Стаття надійшла до редакції 04.11.2019 р.

УДК 342.7(477)+342.72/73(438)

O. С. Саєнко

ЕГАЛІТАРНА КОНЦЕПЦІЯ КУЛЬТУРИ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН

У статті розкривається поняття та зміст культури гендерних відносин, ієрархізована побудова суспільства та соціальних інститутів, що визначають характер культури гендерних відносин, який будувався на ієрархії влади, патріархатних установах. Вивчається питання формування егалітарної гендерної

культури взаємовідносин в контексті політики «гендерної рівності», безконфліктної збалансованої егалітарної взаємодії чоловіків і жінок.

Ключові слова: *гендерна культура, гендер, гендерна система, гендерні стереотипи, ієрархія, егалітарний тип, патріархатний тип.*

DOI 10.34079/2226-3047-2019-9-18-105-111

Постановка проблеми. Обов'язковою вимогою та передумовою успішної інтеграції України до Європейського Співтовариства та міжнародної спільноти є формування Україною стратегії становлення та утвердження гендерної рівності, яка всіма ключовими міжнародними організаціями розглядається як глобальний напрям розвитку та основне завдання сучасної діяльності всіх країн світу, як невід'ємна умова функціонування толерантного суспільства, заснованого на дотриманні невідчужуваних основоположних прав і свобод людини. Сучасний етап розвитку українського суспільства спричиняє амбівалентне ставлення до системи гендерних відносин, гендерних ролей, конфлікт між давнім дихотомічним їх розподілом і новими, егалітарними викликами до них. Спостерігається посилення патріархальних викликів паритетній демократії, «гендерна еkleктика», гендерна асиметрія, стереотипізація суспільної свідомості тощо [1, с. 69]. Це зумовлює необхідність переосмислення традиційних гендерних схем та ролей і їх сприйняття в українському суспільстві з метою пошуку оптимального шляху подолання гендернодетермінованих суспільних деформацій, що є актуальним для українського сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціокультурні детермінації людини й гендерних відносин, культура гендерних відносин гендерна соціалізація розглядаються багатьма вітчизняними й зарубіжними вченими, такими як: Р. Айслер, В. Багрунов, О. Вороніна, Н. Грицяк, І. Грошев, Е. Здравомислова, Г. Зіммель, В. Каган, О. Кікінежді, О. Кізь, О. Кісь, І. Клецина, І. Кон, Т. Мельник, Л. Ожигова, Н. Пушкарева, Г. Силласте, А. Темкіна, П. Терзі, А. Чекаліна та ін.. Водночас малодослідженими залишаються питання щодо формування егалітарних гендерних відносин та їх ролі у вирішенні гендерних проблем та подолання гендерної нерівності.

Метою дослідження є розгляд сутності і специфіки культури гендерних відносин, диференціації і ієрархічності ролей і статусів чоловіків і жінок як суб'єктів гендерних відносин, запропонувати шляхи подолання негативних явищ для формування гендерних відносин.

Виклад основного матеріалу. Гендерна ідентифікація й розвиток особистості характеризуються категорією «гендерна культура» як системи діючих в даному суспільстві поглядів, установок, принципів, матриць поведінки тощо, які формують соціокультурні аспекти статі (гендерні ролі, гендерні відносини, гендерні стереотипи, сімейно-шлюбні установки тощо), яка є основоположною особистісною характеристикою, що відбиває рівень засвоєння індивідом гендерних цінностей, рівень їх реалізації в різних видах життєдіяльності.

Зміст гендерної культури - це сукупність створених людиною матеріальних і духовних гендерних цінностей, гендерних соціокультурних норм, способів організації поведінки та спілкування людей і соціальних груп, а також обумовлений способом матеріального виробництва процес розвитку гендерної творчої діяльності.

Гендерна культура, складаючись і закріплюючись в досвіді конкретних поколінь, передається нащадкам і завдяки процесу успадкування сприймається як щось природне. Згідно теорії наслідування, розробленої академіком Н. Дубиніним, в природі людини існують дві програми спадковості - біологічна і соціальна. Соціальна програма

спадкування не записана в генах і, тим не менше, виступає як внутрішній фактор розвитку особистості. Академік пише: «Слід визнати, що суспільні надбудови у вигляді науки, релігії, культури, всі форми соціально типизованої поведінки в людському суспільстві є не що інше, як результат грандіозного процесу соціального успадкування» [2, с. 38].

У сімейно-побутовій, економічній, соціально-політичній, духовно-моральній, культурно-інформаційній та в інших сферах життя і діяльності соціуму змінюються уявлення, образи, ролі, статуси, моделі поведінки жінок і чоловіків, що знаходить своє відображення у конструюванні та закріпленні відповідних гендерних відносин.

«Гендерні відносини» як одна з ключових категорій і важливий об'єкт гендерної теорії та гендерних досліджень розглядаються у декількох вимірах: гендерні відносини – «соціальні відносини, опосередковані статевою належністю» [3, с. 57], визначають «характер поведінки й поводження між особами різної статі при спілкуванні або здійсненні різних видів спільної діяльності». «Історично конструюються як відносини нерівності. З кін. ХХ - поч. ХХІ ст. склався дискурс на основі концепції гендерної рівності, що сприяє розвитку паритетних гендерних відносин» [4, с. 28]; гендерні відносини – «нова соціальна категорія ХХІ ст., яка означає взаємодію жінок і чоловіків як соціальних спільнот в інтересах суспільства на основі реалізації принципу рівних прав і рівних можливостей» [5, с. 38]; гендерні відносини – «соціально сконструйовані відносини між чоловіком та жінкою, акцент у яких робиться на владних стосунках, у той час як біологічні відмінності вважаються другорядними». Вони будуються «на домінуванні і підпорядкуванні, паритеті і нерівності, внутрішньогруповому фаворитизмі та міжгруповій дискримінації, що часто створює нерівність соціальних можливостей чоловіків та жінок, владну асиметрію, яка підкреслюється різницею у гендерно-специфічних моделях спілкування» [6, с. 276], соціокультурних практиках тощо. Визнання «об'єктивності» гендерних відмінностей чоловіків та жінок маскує дискримінацію у різних сферах життєдіяльності [7, с. 132].

Г. Ніколаєва трактує культуру гендерних відносин як динамічно розвинену систему духовно-моральних, соціально-психологічних, матеріально-господарських, інтимно-еротичних і інших взаємин між індивідуумами, заснованих на ціннісних орієнтаціях, історично закріплених і трансльованих в національних ментальних традиціях і звичаях народів [8, с. 11].

Гендерні відносини розглядаються як результат сформованих суспільством гендерних установок, стереотипів і гендерних ролей. Гендерні ролі є результатом зовнішніх проявів моделей поведінки і відносин, що дозволяють визначати приналежність індивіда до тієї чи іншої статі. Гендерні ролі - це різновид соціальних ролей, які є нормативними, що виражають конкретні соціальні очікування, які проявляються в поведінці.

Механізмом, що забезпечує закріплення й трансляцію з покоління в покоління гендерних ролей, є гендерні стереотипи. Під соціальними стереотипами (куди входять і гендерні) розуміються спрощені, схематизовані образи соціальних об'єктів і подій, що мають значну стійкість. Гендерні стереотипи визначають відмінності між статями, здійснюють репрезентацію даних відмінностей, виправдовують їх існування і формують в суспільстві очікування з приводу поведінки чоловіків і жінок. На думку І. Ващенко, «гендерні стереотипи – це соціально конструйовані категорії «маскуліності» та «фемінності», які підтверджуються своєю ідентичною, залежно від статі, поведінкою, різним розподілом соціальних ролей і статусів серед чоловіків і жінок і які підтримуються психологічною потребою людини поводитися відповідно до соціальних очікувань і відчувати свою цілісність і несуперечливість» [9, с. 53-57].

На динаміку і закономірності розвитку гендерних відносин в різних типах культури впливають історично змінювані цінності й норми домінуючої культури. Відповідно до цього відбувається: прискорення процесів трансформації гендерних відносин від маскулінного до фемінного, від патріархатного до егалітарного типу культури; зростання числа індивідуумів з проявом андрогінної статевої поведінки, змішання стереотипів і унісексуалізація [10, с. 11].

Існуюча в соціумі система соціальної взаємодії з приводу гендерних відносин, гендерної поведінки та гендерної ідентифікації охоплюється поняттям «гендерна система», що включає гендерні інститути (інституції), культурно-соціальні норми і ідеологію, на основі яких відбувається соціальне конструювання гендерних моделей і які визначають поведінку, ролі, самосвідомість людей, гендерні стереотипи та інші прояви соціальної взаємодії, приписані суспільством людині відповідно до її соціокультурної статі.

В гендерній системі, яка є складовою частиною всієї системи суспільства, неодмінно відбиваються всі зміни, що відбуваються в соціумі в цілому, або будь-якої його частини. Незмінним залишається лише сам принцип структурування гендерної системи - принцип ієрархії як первинної форми соціальної нерівності. Цей принцип породжує таке явище, властиве всім сучасним суспільствам, як гендерна асиметрія, під якою розуміється непропорційна представленість соціальних і культурних ролей статей (а також уявлень про них) в різних сферах суспільного, державного та приватного життя, асиметричний доступ осіб різної гендерної ідентичності до різного роду прав і свобод, а, отже, визначає одних як суб'єктів влади, а інших - в якості об'єктів. Тобто, в силу культурних традицій і політичних причин, окремі культурні конфігурації гендеру фіксуються в соціальних інститутах і стають домінуючими. Перетворившись на типізовані моделі маскуліності / фемініності, вони приймають участь в соціалізації членів суспільства, санкціонують їх поведінку і стилі взаємодії, наказують діапазон прийняттого самовираження і здаються єдино «природними» [11, с. 42].

Таким чином, маркування соціальних феноменів через присвоєння і називання їх «чоловічими» або «жіночими» вибудовує ієрархічні відносини, де все, що маркується як «жіноче», репрезентується як незначне, маргінальне, не варте уваги, і, врешті-решт, - невидиме, а «чоловіче» - репрезентується як ціннісно-значуще і основне. Інакше кажучи, теоретична бінарна опозиція чоловік / жінка не тільки фіксує базові відмінності в культурі та природі, а й за допомогою наукової дискурсивної практики організовує бінарне сприйняття соціального світу, тобто виробляє нормування культури і суспільства. О. Вороніна визначає таку гендерну культуру як традиційну, як таку, де домінуючий початок маскулінного розуміється як полярне по відношенню до фемінного – пригніченого [12, с. 14]. Чоловіча суб'єктивність в традиційній культурі репрезентується як об'єктивність, як ряд центральних ціннісних установок в культурі і суспільстві, а жіноча суб'єктивність в культурі представлена як власне суб'єктивність, як відхилення від норми: «чоловік» розуміється як представник всього «людства», покликаний говорити від його особи, його місія розуміється як загальнозначуща, пов'язана з виконанням основного і найважливішого для цивілізації завдання - підтримання орієнтації на пізнавальний тип відносин до світу. Норма загальнолюдської суб'єктивності зведена до чоловічої норми, де жіноче завжди маргінальне. У зв'язку з цим такий характер гендерних відносин суб'єктів є дискримінаційний, наслідком чого виникає гендерна нерівність, яка проявляється в тому, що інші гендерні групи, і передусім, жінки, не прирівняні до чоловіків в своїх юридичних, соціальних, економічних і політичних правах; для них обмежений доступ до ресурсів, економічних і політичних можливостей, обмежена представленість інтересів своєї спільності.

Питання гендерної нерівності може бути вирішено за допомогою побудови егалітарних відносин між особами різної гендерної ідентичності, заснованої на рівних можливостях. Зміни існуючого типу поділу функцій між чоловіком і жінкою - це процес руйнування старих віджилих соціальних підвалин. Новий егалітарний тип відносин між статями, який йде на зміну патріархальному, заснований не на взаємозв'язку панування і підпорядкування, заданого традицією і зведеного в ранг «природного» закону, а на відносинах особистісної взаємодоповнюваності в суспільстві і сім'ї. Егалітарне розуміння принципу рівності статей передбачає рух до більш розвиненого, складного соціуму, який ґрунтується на гарантованій рівності можливостей для реалізації особистості.

Рішення проблеми гендерної рівності вимагає оновлення механізмів гендерної соціалізації індивідів, що дозволить забезпечити умови формування егалітарного типу свідомості як ідейного базису гендерної культури. Свідомість егалітарного типу носить перетворювальний характер, активно впливає на усвідомленість гендерної поведінки. Стратегія егалітарної концепції - самосвідомість всіх груп різної гендерної ідентичності як рівноправних суб'єктів суспільного життя. Це розширює і зрівнює права всіх осіб, незалежно від їх статі і гендерної ідентичності, та їх можливості доступу до влади, ресурсів і статусам суспільства.

Егалітарна концепція розвитку суспільства передбачає заміну гендерних відмінностей в суспільстві. Егалітарний тип відносин між статями базується на засадах партнерства і співробітництва, особистої взаємодоповнюваності в професійній і сімейній сферах. Дана концепція передбачає створення в суспільстві рівних прав і рівних можливостей для реалізації чоловіків і жінок. Егалітарне розуміння принципу рівності статей відбувається з необхідності вести планомірну, активну роботу по створенню рівних соціальних умов розвитку людини незалежно від того, чоловік він чи жінка. У егалітарному суспільстві емансипація йде за двома напрямками: жінки повноцінно беруть участь в суспільному виробництві та управлінні, а чоловіки - в сфері сімейних відносин.

Егалітарну концепцію слід трактувати як гарантії, можливості доступу до влади і ресурсів, як світоглядну парадигму соціалізації індивіда, політико-освітню основу якої складають ідеї владних відносин між статями, регульованих етико соціальними принципами справедливості, рівності і гідності, як право на самовизначення в приватній і в публічній сфері. На думку Ф. Храмцової, егалітарна концепція має всі ознаки систематизованого способу зміни соціально-групової свідомості, реструктуризації гендерної стратифікації. Храмцова робить висновок про етико-світоглядні ресурси егалітарної концепції як ідейного джерела гендерної ідентифікації, ефективного засобу досягнення гендерної рівності. При цьому підкреслено, що результатом реалізації даної концепції є егалітарний світогляд [13, с. 28].

Висновки. Класифікація світу за ознакою чоловіче / жіноче, статевий символізм культури відображають і підтримують існуючу гендерну ієрархію суспільства, співвідношення влади і домінування, що затверджуються в суспільстві за допомогою стратифікаційного порядку. Гендерні моделі поведінки характеризуються суворою ієрархізацією: чоловіче начало пов'язується з верховенством, владою, жіноче - представляється як другорядне, підлегле. На цьому вибудовується певний культурно-символічний дискурс «чоловічого-жіночого» в громадській думці, повсякденній свідомості. Протиріччя, що розвиваються на рівні гендерної культури або в гендерній системі, конфлікти і боротьба між соціальними акторами можуть привести до культурних і соціальних змін в рамках гендерного укладу. Зміни в укладі гендерних відносин взаємопов'язані з більш загальними процесами змін в суспільстві. Необхідною

умовою розвитку суспільства визнається гендерна рівність, яка є умовою і новим ресурсом модернізації суспільства та інноваційного розвитку. Тому необхідно докласти зусиль для розвитку інститутів гендерної рівності, зокрема вдосконалення гендерного законодавства, формування та розвитку структур та організацій, впровадження егалітарних гендерних суспільних норм і правил у всі сфери функціонування суспільства, забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до соціально-економічних, політичних і культурноосвітніх ресурсів. Адже, від того, якою буде гендерна система - традиційною, патріархальною, яка диктує певні сценарії підпорядкування «слабкої» статі «сильній», або демократичною, егалітарною, спрямованою на повагу до особистості, її власного волевиявлення всупереч нав'язаним стереотипним очікуванням, залежить сценарій життєдіяльності не тільки окремої людини, а й держави в цілому.

References:

1. Kikinedzhi O.M. Psikhologichni aspekty hendernoyi sotsiolizatsiyi osobystosti v ontogenezi // Naukovyy visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. 2017. Vypusk 5. Tom 1. S.68-73.
2. Dubinin, N. P. Filosofski sotsiolohichni aspekty henetyky lyudyny. Zap. filosofiyi. 1971. № 1. S. 36-45.
3. Mel'nyk T., Kobyl'yanska L. 50/50: Suchasne genderne myslennya: Slovnyk. Kyiv: K.I.S., 2005. 277 s. (S.57).
4. Mel'nyk T., Kobyl'yanska L. 50/50: Suchasne genderne myslennya: Slovnyk. Kyiv: K.I.S., 2005. 277 s. (S.28).
5. Khrisanova S. Slovnyk hendernykh terminiv. Henderna osvita dlya vsikh. Kharkiv: SABO-LTD. 2002. 100 s. (S.38).
6. Bendas T. Henderna psikhologhiya: Navch. posib. SPb .: Piter, 2006. 431 s. (S.276).
7. Kotova-Oliynyk S.V. Henderni otnoshenyya yak ob'yekt sotsial'no-filosofs'koho doslidzhennya. Humanitarnyy visnyk ZDIA. 2012. № 51. S. 132-142.
8. Mykolayeva H.A. Natsional'no-kul'turna spetsyfika hendernykh vidnosyn (na materialakh Respubliki Buryatiya): avtoref. dyskand. kul'turolohich. nauk. 24.00.01. S.-Peterburz'kyy Humanitarnyy un-tet profspilok. Sankt-Peterburh. 2013. 24 s. (S.11).
9. Vashchenko I. V. Henderni stereotypy u suchasnosti suspil'stvi: forma ta zmist. Sotsial'no-psikhologichni problemy hendernoyi stratifikatsiyi Suspil'stva: zb. nauk. Prats' / Za zah. red. d. psykol. n., prof. YU.O. Bokhonkova. Syevyerodonetsk: vyd-vo SNU im. V. Dalya, 2017. 220 s. (S.53-57).
10. Mykolayeva H.A. Natsional'no-kul'turna spetsyfika hendernykh vidnosyn (na materialakh Respubliki Buryatiya): Avtoref.dyskand. kul'turolohich. nauk. 24.00.01. Sankt-Peterburz'kyy Humanitarnyy un-tet profspilok. Sankt-Peterburh. 2013. 24 s. (S.11).
11. Vorontsov D. V. Henderna psikhologhiya spilkuvannya. Rostov n / D: Vyd-vo PFU. 2008. 208 s. (S.42).
12. Voronina O.A. Sotsiokul'turni determinanty rozvytku hendernoyi teorii v Rosiyi i na Zakhodi. Hromads'ki nauky i suchasnist'. 2000. № 4. S. 9-19.
13. Khrantsova F.I. Politychna sotsializatsiya molodi v Respublitsi Bilorus': hendernyy vymir: avtoref. dys d-ra polit. nauk. 23.00.02. Ris. derzh. sotsial'nyy un-tet. Moskva. 2009. 50 s.

O. S. Saienko

EGALITARIAN CONCEPT OF CULTURE OF GENDER RELATIONS

In the article we carry out the analysis of the essence of gender culture and identify its characteristics. On the basis of research analysis and the study of scientists' approaches to the definition of concept we define the essential features of gender culture. So the phenomenon "gender culture" is a specific selection of cultural characteristics based on the

psychological peculiarities of behaviour of men and women that reinforce the link between biological sex and achievements (personality) in social life, cultivate social egalitarian behaviour of interacting of both sexes and in which there are elements of statics and dynamics.

Gender-role beliefs refer to the general perception of gender roles such as gender-related tasks and power distribution. The social-role approach, the predominant approach to understanding gender-role beliefs, attributes the sources of these beliefs to the different social roles performed by men and women. In the ideology of separate gender roles (traditional family model), women are primarily responsible for the home, child rearing, and maintenance of good relationships. Men, in contrast, are primarily responsible for the financial support of the family. Although gender-role beliefs have been measured in a variety of ways, researchers have found in some countries that women report less traditional and more egalitarian gender-role beliefs than do men. Studying gender-role beliefs, power distance and masculinity–femininity turned out to be important. Gender roles were more pronounced in countries that score higher on the cultural dimension of power distance (the extent to which people in the society accept unequal distribution of power). More masculine societies strive for maximal distinction between how men and women are expected to behave. These societies expect men to be competitive and to strive for material success and expect women to serve and care for non-material quality of life and for children.

Gender equality is an important priority cultural diversity. The equal participation, access and contribution to cultural life of women and men are human rights as well as cultural rights, and an important dimension for guaranteeing freedom of expression for all. Indeed, ensuring that the spiritual, intellectual and creative expressions and interests of all members of the community are reflected has proven to be an important enabler of inclusive development and socio-economic empowerment.

In the present study, we investigated the relationship between egalitarian gender role endorsement, gender role satisfaction, and satisfaction with life among women. Our results shed light on the important role of gender satisfaction in explaining cultural differences in the relationship between egalitarian gender role attitudes and life satisfaction.

Key words: *gender culture, gender, culture, egalitarian type, patriarchal type Egalitarian gender role attitudes.*

Стаття надійшла до редакції 03.08.2019 р.

УДК 342(477)

Д. В. Тисячний

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядаються сучасні тенденції трансформації конституційно-правового інституту громадянства в умовах глобалізації. Визначається поняття, зміст та основні напрями конституційної модернізації інституту громадянства.

Ключові слова: *громадянство, глобалізація, конституційна модернізація, конституційно-правовий інститут, трансформація.*

DOI 10.34079/2226-3047-2019-9-18-111-116